

Юрчик Г. М., к.е.н., доцент, Давидчук Б. Б., студент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІМЕЙ В УКРАЇНІ

Обґрунтовано сутність та складові соціального захисту на основі узагальнення наукових підходів. Обґрунтовано доцільність соціального захисту сімей. Проведено класифікацію сімей за їх складом в системі соціального захисту. Визначено механізм соціального захисту сімей в Україні.

Ключові слова: соціальний захист, сім'я, механізм соціального захисту.

Вступ. Первинною ланкою будь-якого суспільства є сім'я. В умовах ринку проблеми соціального захисту (СЗ) сімей не тільки не втратили своєї актуальності, а й набули особливої гостроти у зв'язку з динамічними процесами, що відбуваються в суспільстві. Це виявляється в значних масштабах бідності, зниженні рівня здоров'я, підвищенні захворюваності та смертності населення.

Аналіз останніх досліджень. Значний внесок у дослідження СЗ сімей та окремих категорій населення в Україні зробили Лібанова Е.М., Новіков В.Н., Черенько Л.М., Макарова О.В., Палій О.М., Хмелевська О.М., Дума Л.П., Медвідь З.В., Борецька Н.П., Семигіна Т.В. та інші. Попри значний доробок науковців в сфері СЗ загалом та сімей зокрема, досі в науці точаться дискусії навколо визначення сутності базових теоретичних понять, поміж яких власне соціальний захист, його складові та механізм.

Постановка завдання. З огляду на це, метою даної статті є: конкретизація сутності та складових СЗ на основі узагальнення та критичного переосмислення існуючих наукових підходів; визначення функцій СЗ; обґрунтування доцільності СЗ сімей; класифікація сімей за їх складом в системі СЗ; визначення механізму СЗ сімей в Україні.

Наукові результати. На основі аналізу та систематизації положень вітчизняної та зарубіжної наукової літератури доцільно здійснити систематизацію існуючих визначень поняття СЗ з урахуванням відповідних змістовних домінант (табл. 1).

Таблиця 1

Систематизація трактування поняття «соціальний захист» в працях
вітчизняних та зарубіжних науковців

Автор	Сутність соціального захисту
Абакумова Н.	<u>Комплекс</u> правових, економічних та соціальних <u>гарантій</u> , що забезпечують кожному працюючому право на безпечну працю, збереження здоров'я в процесі праці, захист і підтримку працівників та їх сімей у випадку тимчасової втрати працездатності на виробництві, медичну, соціальну і професійну реабілітацію
Антип'єв А.	<u>Система</u> законодавчих, економічних, соціальних і соціально-психологічних <u>гарантій</u> , що надають працездатним громадянам рівні умови для підвищення свого добробуту за рахунок трудового вкладу, економічної самостійності і підприємництва, а непрацездатним і соціально-вразливим верствам – переваги у користуванні суспільними фондами споживання, в прямій матеріальній підтримці у вигляді допомоги, стипендії та інших виплат, у зниженні податків
Базилевич В.	<u>Комплекс</u> законодавчо закріплених <u>норм</u> , що гарантує держава окремим верствам населення, а також за певних економічних умов усім членам суспільства (під час зростання інфляції, спаду виробництва тощо)
Баранник Л.	<u>Система</u> , яка включає сукупність <u>інститутів і заходів</u> спрямованих на захист уразливих соціальних груп від соціальних ризиків
Басанцов І., Косова Т.	<u>Система</u> розподільних <u>відносин</u> , у процесі яких за рахунок частини національного доходу утворюються та використовуються суспільні фонди грошових ресурсів для матеріального забезпечення та обслуговування окремих категорій громадян
Болотіна Н.	Важлива <u>функція</u> соціальної держави, яка полягає у практичній <u>діяльності</u> державних органів та органів місцевого самоврядування, а також недержавних закладів щодо реалізації соціальної політики, спрямованої на забезпечення життєдіяльності громадян і досягнення гідного життєвого рівня
Борецька Н.	Системне поняття, що передбачає використання різних <u>форм та методів</u> соціального захисту з дотриманням диференційованого підходу до кожної людини або соціальної групи
Дараганова Н.	<u>Система</u> активних та пасивних <u>заходів</u> захисту з боку держави, які спрямовані на запобігання ситуаціям, що загрожують добробуту при настанні певних несприятливих для особи обставин (ризиків)
Лагутін В.	<u>Сукупність заходів</u> , що здійснюються в суспільстві для забезпечення суспільно нормальних умов матеріального і духовного життя населення
Дьяконова І., Єпіфанов А.	<u>Система</u> державного <u>матеріального забезпечення</u> ветеранів праці та інших громадян похилого віку, ветеранів війни, громадян, які потерпіли внаслідок Чорнобильської катастрофи, державної допомоги сім'ям з дітьми тощо
Москаленко В.	<u>Система заходів</u> і відповідних інститутів, призначених для забезпечення нормального існування людини, підвищення рівня задоволення її соціальних потреб, якості життя та перспектив
Лібанова Е., Палій О.	<u>Комплекс</u> організаційно-правових та економічних <u>заходів</u> , спрямованих на захист добробуту кожного члена суспільства за конкретних економічних умов
Малахова Ж.	<u>Політика</u> держави <u>із забезпечення</u> конституційних прав і мінімальних гарантій людині незалежно від місця проживання, національності, статі, віку
Шклярський Ю.	<u>Сукупність усіх форм</u> , які застосовує суспільство для забезпечення захисту від ризиків захворювань, старості, для гарантування у випадку зменшення або втрати доходу.
Михайлевська І., Неліпович О.	Багаторівнева <u>система</u> економічних, соціальних та правових <u>відносин із упорядкування</u> соціальними ризиками суспільства для ліквідації їх небажаних наслідків та забезпечення належного рівня життя населення
Халецька А.	<u>Комплекс</u> законодавчо закріплених <u>соціальних норм</u> , гарантованих державою щодо окремих верств населення

Джерело: узагальнено авторами

Частина науковців в основу визначення СЗ покладають «комплекс гарантій та норм...». Безумовно, даний підхід має право на існування, проте він позбавлений діяльнійшої компоненти та до кінця не відображає спрямованості СЗ, адже закріплені гарантії та норми є лише

основою для реалізації конкретних соціальних програм (не достатньо лише закріпити гарантії, важливо побудувати дієвий механізм їх реалізації та виконання). В той же час, трактування СЗ як «системи відносин...» з приводу розподілу національного доходу та формування суспільних грошових фондів, хоча і є дуже ємним, проте не відображає конкретної спрямованості СЗ та обмежується виключно матеріальною складовою. У цьому контексті досить обмеженим видається підхід, за якого СЗ визначається як система матеріального забезпечення, яка є важливою, проте не єдиною складовою СЗ. Водночас є авторські визначення, які детально не конкретизують сутність відповідного поняття, вживаючи терміни «підтримка», «соціальний інститут» (без конкретизації відповідних механізмів).

Найбільш вдалим при означенні сутності поняття СЗ вважаємо авторські підходи, які СЗ розглядають через призму діяльнісного підходу як систему відповідних «заходів...» або ж «форм та методів...». Даний підхід є достатньо обґрунтованим та конкретним, адже орієнтованим не лише на закріплення гарантій, але і на їх реалізацію. Дотримуючись вище наведеної критеріальної бази, під СЗ доцільно розуміти систему соціальних гарантій, норм та заходів, які закріплені та реалізуються суспільно-політичними інститутами для попередження і мінімізації соціальних ризиків в цілях забезпечення належного рівня життя населення та соціального (людського) розвитку.

Якщо при означенні СЗ між науковцями є значні розбіжності в частині означення його змістовно утворюючого поняття, то при означенні цілі (векторної спрямованості) СЗ наявні розбіжності є особливо чисельними. Зокрема, частина науковців при визначенні цілей СЗ орієнтуються на так званий широкий підхід, в рамках якого вектор СЗ формулюється надто ємко та розмито на кшталт «захист добробуту кожного члена суспільства» [12], «забезпечення життєдіяльності громадян і досягнення гідного рівня життя» [1], «забезпечення суспільно нормальних умов матеріального і духовного життя населення» [7], «забезпечення життя, здоров'я та добробуту населення» [14], «забезпечення нормального існування людини, підвищення рівня задоволення її соціальних потреб, якості життя та перспектив» [10] та ряд інших (рис. 1). Безумовно, такий підхід є виправданим, оскільки охоплює спектр цілей СЗ, проте він, на наше переконання, більш відповідає визначенню соціальної політики, а не СЗ.

Частина науковців при визначенні цілей СЗ оперує поняттям «соціальні ризики». При цьому, ряд науковців орієнтуються виключно

Рис. 1. Структурно-логічна схема дискусійних положень до визначення сутності «соціального захисту»

Джерело: узагальнено авторами

на так звану попереджувальну (превентивну) функцію СЗ, а відтак ціль СЗ вбачає в «запобіганні ситуаціям, що загрожують добробуту при настанні певних несприятливих для особи обставин (ризиків)» [3]. Водночас, за іншого авторського підходу, ціллю СЗ є «ліквідація небажаних наслідків соціальних ризиків та забезпечення належного рівня життя населення» [9], що відповідає реалізації так званій лікувальній функції СЗ. Безумовно, обидва вказані підходи доповнюють один одного, відтак їх варто поєднувати при означенні цілей СЗ.

Достатньо дискусійним положенням при визначенні СЗ є обґрунтування його суб'єктно-об'єктної спрямованості. Зокрема, досить поширеним в науці є підхід, в рамках якого абсолютизується роль держави в забезпеченні СЗ в процесі виконання нею відповідних функцій (відображений в [3; 1; 5; 6]). Безумовно, такий підхід має право на існування. Проте, в умовах трансформації соціальної політики, зводити суб'єктів СЗ лише до держави однозначно не можна. Достатньо обґрунтованим в контексті трактування сутності СЗ є визначення його суб'єктами не лише держави, але і громадсько-політичних інститутів, підприємств та громадян.

При визначенні СЗ важливо окреслити не лише її суб'єктів, але і об'єкти. Дослідження існуючих підходів до визначення СЗ засвідчили, що не в усіх них чітко визначено відповідні об'єкти. Більшість науковців при визначенні СЗ дотримуються підходу, у відповідності з яким СЗ направлений на все населення. Водночас, не багато чисельна когорта науковців звужують об'єктну спрямованість СЗ до окремих, так званих соціально вразливих, груп населення. На наше переконання, другий підхід є надто звуженим. Адже об'єктом СЗ є все населення, поміж якого варто виділяти особливо вразливі групи – інваліди, діти, безробітні, малозабезпечені та ін.

Таким чином, дотримуючись вищенаведеної критеріальної бази, під соціальним захистом доцільно розуміти систему соціальних гарантій, норм та заходів, які закріплені та реалізуються суспільно-політичними інститутами для попередження і мінімізації соціальних ризиків в цілях забезпечення належного рівня життя населення та соціального (людського) розвитку.

Визначення складових СЗ в наукових колах також є достатньо дискусійним (табл. 2).

Як бачимо, ряд науковців складовою СЗ виділяють соціальні гарантії. Не заперечуючи право на існування такого підходу, все ж вважаємо, що соціальні гарантії є скоріше передумовою для задіяння конкретних механізмів СЗ, а ніж його окремою складовою.

Таблиця 2

Складові соціального захисту (бачення науковців)

Автор	Складові соціального захисту
Дерега В.В. [4]	<ul style="list-style-type: none">➤ соціальне страхування;➤ соціальна допомога;➤ соціальні гарантії.
Василик О. [4]	<ul style="list-style-type: none">➤ соціальне страхування, соціальна допомога, соціальні послуги;➤ система державного управління соціальним захистом.
Товстиженко О., Марченко Н.[4]	<ul style="list-style-type: none">➤ соціальне страхування;➤ соціальне забезпечення;
Підлипна Р.П.[4]	<ul style="list-style-type: none">➤ соціальна допомога.
Лопушняк Г. [4]	<ul style="list-style-type: none">➤ державні гарантії забезпечення соціальних прав;➤ соціальне забезпечення;➤ соціальне страхування.

Джерело: узагальнено авторами

Водночас, неоднозначною є позиція серед науковців щодо виділення таких складових СЗ, як соціальна допомога та соціальне забезпечення. Вважаємо, що одночасно цих дві складових виділяти не варто, адже фактично соціальне забезпечення реалізується через виплату соціальних допомог. Крім того, інструментом соціального забезпечення, окрім соціальної допомоги, є соціальні пільги. Щодо соціального страхування, то його приналежність до СЗ не викликає жодних сумнівів. Крім того, до складових соціального захисту варто віднести соціальну інфраструктуру, призначення якої – надання соціальних послуг (охорона здоров'я, освіта, культура, дозвілля та ін.). Відповідно до вищенаведеної критеріальної бази складові СЗ можна представити на рис. 2.

Однозначним в наукових колах є підхід до визначення функцій СЗ, поміж яких:

- превентивна (попереджувальна, профілактична, запобіжна);
- лікувальна (реабілітаційна) (рис. 3).

Беззаперечно, превентивна функція СЗ має активний характер, оскільки спрямована на попередження соціальних ризиків (реалізується переважно через соціальне страхування). Запобіжна функція СЗ пов'язана з попередженням соціальних ризиків шляхом надання індивідам можливості під час свого періоду активної економічної діяльності здобути право на страхові виплати у разі втрати роботи та працездатності, хвороби, нещасного випадку.

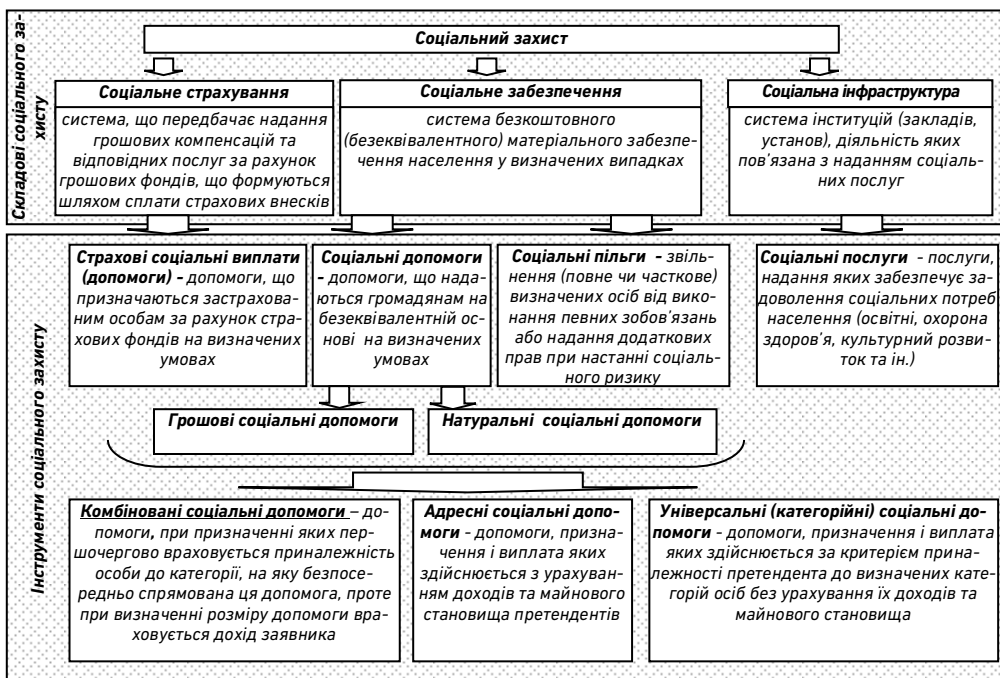

Рис. 2. Складові соціального захисту

Джерело: побудовано авторами

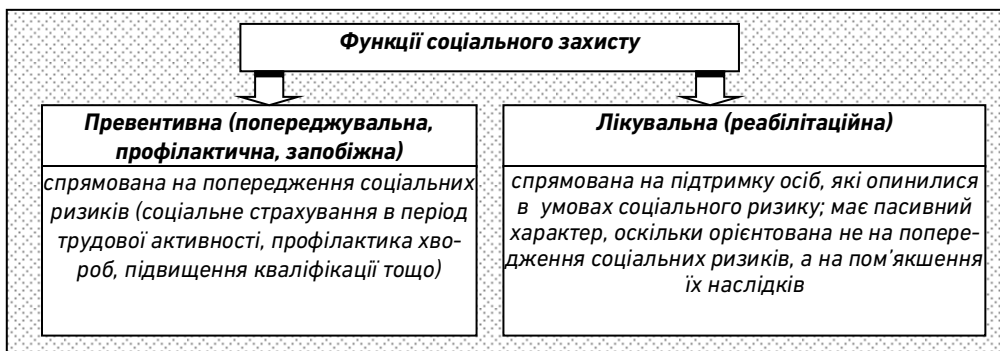

Рис. 3. Функції соціального захисту

Джерело: побудовано авторами

Водночас лікувальна функція СЗ, хоча і має пасивну спрямованість, проте відмовитись від неї не можна, оскільки не всі соціальні ризики можна попередити. Лікувальна функція пов'язана із запровадженням механізмів боротьби з соціальними ризиками, що передбачають адресну допомогу малозабезпеченим верствам населення, надання житлових субсидій, допомоги сім'ям з дітьми тощо. Ці заходи, по суті, лікують певні групи людей, які опинилися в умовах соціального ризику.

На сучасному етапі в житті українського суспільства сім'я і сімейний добробут серед переліку цінностей людини виходить на чі-

льне місце. Негативні явища повсякденного життя, такі як соціальна і політична нестабільність, відсутність правових гарантій, невизначеність майбутнього, бідність є фактором соціальної дезадаптації та поширення девіацій багатьох сімей.

Сім'я – мала соціальна група, яка заснована на шлюбі, кровній спорідненості або індивідуальних потребах людей в союзі один з одним. Сім'я як соціальний інститут може перебувати в умовах соціальних ризиків, що, звичайно, негативно впливає на виконання нею основних функцій: репродуктивна, виховна, господарсько-побутова, соціальна.

З огляду на значимість функцій, які виконує сім'я, виникає необхідність її СЗ. Проте, сім'ю не можна розглядати як універсальне соціальне утворення, адже сім'ї відрізняються за своїм складом, віковими характеристиками її членів, рівнем добробуту та ін. Загалом, прийнято виділяти наступні види сімей у контексті їх СЗ (табл. 3). Як бачимо, серед сімей варто виділити особливо вразливі – молоді сім'ї; сім'ї, у складі яких є пенсіонери та непрацездатні; малозабезпечені сім'ї, сім'ї з дітьми; неблагополучні сім'ї; неповні сім'ї. Безумовно, вищеперелічені сім'ї потребують задіяння особливих механізмів СЗ.

Механізм СЗ сімей в Україні є достатньо комплексним, адже передбачає взаємодію таких складових, як соціальне страхування, соціальне забезпечення та соціальна інфраструктура (рис. 4).

Таблиця 3

Класифікація сімей в системі соціального захисту

Ознака	Сім'ї
Вік	→ молоді сім'ї – подружжя, в якому вік чоловіка та/або дружини не перевищує 35 років;
	→ сім'ї, у складі яких є пенсіонери (вік 60 і більше років)
	→ сім'ї середнього подружнього віку (35-60 років)
Працездатність	→ сім'ї, у складі яких є працездатні особи (в т.ч. безробітні)
	→ сім'ї, у складі яких є непрацездатні – подружжя, в якому чоловік та /або дружина є непрацездатними за станом здоров'я (в тому числі сім'ї, у складі яких є інваліди)
Рівень життя (добробуту)	→ малозабезпечені сім'ї – сім'я, середньомісячний дохід у якій не перевищує прожиткового мінімуму для сім'ї
	→ сім'ї з достатнім рівнем життя – сім'я, середньомісячний дохід у якій перевищує прожитковий мінімум для сім'ї
Наявність дітей	→ сім'ї з дітьми (в тому числі – багатодітні)
	→ сім'ї без дітей
Склад сім'ї	→ повні (з обома батьками та дітьми);
	→ неповні (з одним із батьків та дітьми або, з бабусею, дідом та онуками).
Соціальна поведінка	→ благополучні сім'ї – сім'ї з високим рівнем внутрішньо сімейної моральності, духовності, координації та кооперації, взаємної підтримки та взаємодопомоги, з раціональними способами вирішення сімейних проблем
	→ неблагополучні сім'ї – сім'ї, які через об'єктивні або суб'єктивні причини втратили свої виховні можливості, внаслідок чого в ній виникають несприятливі умови для виховання дитини (як правило перебувають на обліку в соціальних органах), наприклад сім'ї, де батьки є алкоголіками, наркоманами, злочинцями та ін.
	- сім'ї, які є особливо соціально вразливими та потребують соціального захисту

Джерело: побудовано авторами

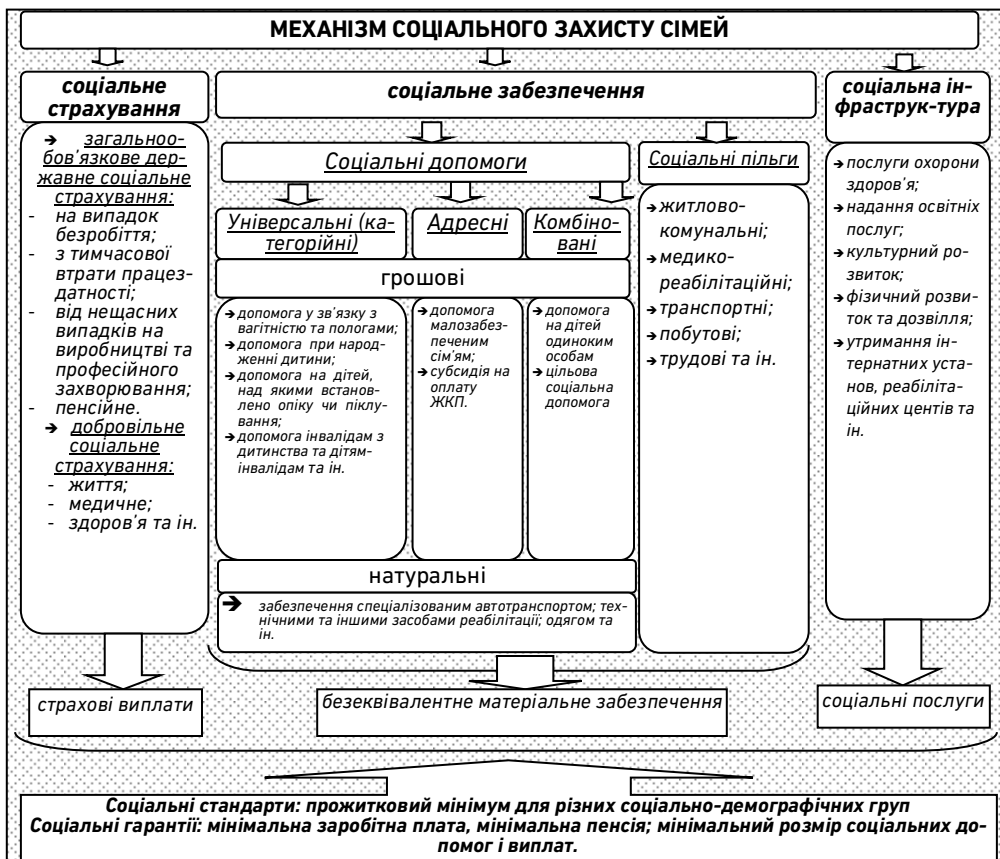

Рис. 4. Механізм соціального захисту сімей в Україні

Джерело: побудовано авторами

Соціальне страхування, як складова СЗ сімей в Україні, передбачає страхові виплати у разі настання страхових випадків. При цьому соціальне страхування в Україні представлене загальнообов'язковим державним та добровільним страхуванням. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні представлене: на випадок безробіття, з тимчасової втрати працездатності, пенсійне, від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Основним інструментом СЗ сімей в рамках соціального страхування є страхові виплати, які компенсують повністю або частково втрату доходів (понесених витрат) у разі настання соціальних ризиків.

Дослідження засвідчили, що страхові виплати, які здійснюються в рамках загальнообов'язкового державного соціального страхування спрямовані переважно на СЗ сімей, у складі яких є працездатні особи (табл. 4). Проте, ряд соціальних страхових виплат одночасно спрямовані і на СЗ дітей з дітьми (допомога з тимчасової втрати працездатності по догляду за хворою дитиною, допомога по вагітності та

пологах), повних сімей (допомога з тимчасової втрати працездатності по догляду за хворим членом сім'ї), неповних сімей (допомога на поховання, пенсія у разі втрати годувальника).

Таблиця 4

Соціальні виплати в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування як інструменти СЗ сімей

Соціальні виплати (допомоги)	Молоді сім'ї	Сім'ї, у складі яких є пенсіонери	Сім'ї середнього под-ружного віку	Сім'ї, у складі яких є працездатні особи	Сім'ї, у складі яких є непрацездатні (в т.ч. інваліди)	Малозабезпечені сім'ї	Сім'ї з достатнім рівнем життя	Сім'ї без дітей	Сім'ї з дітьми	Повні сім'ї	Неповні сім'ї	Благополучні сім'ї	Неблагополучні сім'ї
Соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності													
Допомога по тимчасовій непрацездатності:													
- внаслідок захворювання або травми				+									
- по догляду за хворою дитиною до 14 р.	+			+				+					
- по догляду за хворим членом сім'ї				+					+				
- у разі захворювання особи, яка здійснює догляд за дитиною до 3-х років або дитиною-інвалідом	+			+	+			+					
Допомога по вагітності та пологах				+					+				
Допомога на поховання													
Соціальне страхування на випадок безробіття													
Допомога по безробіттю				+									
Допомога на поховання					+								
Соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань													
Допомога у разі смерті потерпілого внаслідок нещасного випадку на виробництві				+							+		
Допомога внаслідок нещасного випадку на виробництві у разі тимчасової, часткової, стійкої втрати працездатності				+	+								
Пенсійне страхування													
Пенсія за віком		+											
Пенсія по інвалідності					+								
Пенсія у зв'язку з втратою годувальника									+		+		

Джерело: побудовано авторами

Соціальне забезпечення, як складова СЗ сімей в Україні, передбачає виплату на безеквівалентній основі соціальних допомог, які призначаються за категорійним, адресним та комбінованим принципом, та надання соціальних пільг (табл. 5).

Як свідчать дослідження, адресні соціальні допомоги в Україні спрямовані на СЗ малозабезпечених та неблагополучних сімей. В той же час, категорійні соціальні допомоги надаються переважно для сімей, які мають дітей. Комбіновані соціальні допомоги орієнтовані на СЗ неповних сімей та інших сімей, які потребують особливих механізмів СЗ. Показово, що більшість соціальних допомог в Україні призначаються за так званім категорійним принципом.

Таблиця 5

Соціальні допомоги та пільги як інструменти СЗ сімей

Соціальні виплати (допомоги)	Молоді сім'ї	Сім'ї, у складі яких є пенсіонери	Сім'ї середнього подружнього віку	Сім'ї, у складі яких є працездатні особи	Сім'ї, у складі яких є працездатні (в т.ч. інваліди)	Малозабезпечені сім'ї	Сім'ї з достатнім рівнем життя	Сім'ї без дітей	Сім'ї з дітьми (в т.ч. багатодітні)	Повні сім'ї	Неповні сім'ї	Благополучні сім'ї	Неблагополучні сім'ї
I. СОЦІАЛЬНІ ДОПОМОГИ													
1. Грошові соціальні допомоги													
1.1. Адресні соціальні допомоги													
Допомога малозабезпеченим сім'ям						+							+
Субсидія для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг						+							
1.2. Універсальні (категорійні) соціальні допомоги													
Допомога у зв'язку з вагітністю та пологами									+				
Допомога при народженні дитини									+				
Допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування									+				
Допомога інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам					+				+				
1.3. Комбіновані соціальні допомоги													
Допомога на дітей одиним особам									+		+		
Цільова соціальна допомога						+							+
2. Натуральні соціальні допомоги													
Надання спеціалізованих транспортних засобів					+								
Надання технічних та інших засобів реабілітації					+								
Інші натуральні цільові допомоги					+	+					+		+
II. СОЦІАЛЬНІ ПІЛЬГИ													
50-% знижка плати за користування житлом									+				
50-% знижка плати за користування комунальними послугами									+				
Позачергове встановлення квартирних телефонів; абонентна плата - 50 % від тарифів					+				+				
Першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках та першочергова госпіталізація									+				
Безоплатний (пільговий) проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту (крім таксі)					+				+				
Податкова соціальна пільга					+	+			+		+		
Безоплатне (пільгове) придбання ліків за рецептами лікарів при амбулаторному лікуванні (за рецептами лікарів)					+				+				

Джерело: побудовано авторами

Особливим видом соціальних допомог, які надаються на безеквівалентній основі, є натуральні. Як правило, вони надаються у вигляді спеціалізованих транспортних засобів, засобів реабілітації, одягу, взуття, інших предметів першої необхідності для визначених категорій осіб. Показово, що надання натуральних соціальних допомог в Україні здійснюється переважно для сімей, у складі яких є інваліди, або для сімей, які є малозабезпеченими та неблагополучними.

Висновки і пропозиції. У науці немає єдиного підходу до визначення сутності, суб'єктно-об'єктної спрямованості та цілей соціального захисту. Узагальнення та критичний аналіз існуючих підходів дозволили визначити соціальний захист як систему соціальних гарантій, норм та заходів, які закріплені та реалізуються суспільно-політичними інститутами для попередження і мінімізації соціальних ризиків в цілях забезпечення належного рівня життя населення та соціального (людського) розвитку. Основними складовими соціального захисту є: соціальне страхування, соціальне забезпечення та соціальна інфраструктура. Соціальний захист виконує попереджувальну та лікувальну функції.

Сім'я є особливим об'єктом соціального захисту, адже забезпечує виконання репродуктивної, виховної, господарсько-побутової та соціальної функції. Сім'ї відрізняються за своїм складом, віковими характеристиками її членів, рівнем добробуту та ін. До особливо вразливих сімей належать молоді сім'ї; сім'ї, у складі яких є пенсіонери та непрацевдатні; малозабезпечені сім'ї, сім'ї з дітьми; неблагополучні сім'ї; неповні сім'ї.

Механізм соціального захисту сімей в Україні є достатньо комплексним. Інструментом соціального захисту сімей в рамках соціального страхування є страхові виплати, соціального забезпечення – соціальні допомоги та пільги, соціальної інфраструктури – соціальні послуги.

1. Болотіна Н. Б. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять. *Право України*. 2000. № 4. С. 35–39. **2.** Василик О. Д., Павлюк К. В. Бюджетна система України. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 355 с. **3.** Дараганова Н. В. Розмежування понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення». *Юридична наука*. 2012. № 8. С. 46–51. **4.** Деріга В. В. Соціальна і гуманітарна політики: навч. посібник. Миколаїв: Видво ЧДУ ім. П. Могили, 2012. 152 с. **5.** Дідківська Л. І., Головка Л. С. Державне регулювання економіки: навч. посіб. К.: Знання-Прес, 2000. 209 с. **6.** Єпіфанов А. О., Сало І. В., Дьяконова І. І. Бюджет і фінансова політика України: навч. посіб. Київ: Наук. думка, 1997. 303 с. **7.** Лагутін В. Д. Людина і економіка: Соціоекономіка: навч. посібник для вузів. К.: Просвіта, 1996. 336 с. **8.** Лопушняк Г. С. Соціальний захист населення: теоретична концептуалізація та особливості державного управління. *Теорія та практика державного управління*. 2011. Вип. 2. С. 277–284. **9.** Михайловська І. М., Неліпович О. В. Система соціального захисту населення в Україні: сутність, основні складові та напрямки вдосконалення. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2011. Т. 4. № 6. С. 255–260. **10.** Москаленко В. В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави. *Наукові записки*. 2003. Т. 21. С. 42. **11.** Підлипна Р. П. Система соціального захисту населення в Україні в сучасних умовах: сутність і основні складові. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Економічні нау-*

ки. 2015. № 1(1). С. 16–22. **12.** Скуратівський В. А., Палій О. М., Лібанова Е. М. Соціальна політика : навч. посіб. Київ : УАДУ, 1997. 370 с. **13.** Товстиженко О. В., Марченко Н. А., Приходько М. М. Соціальний захист населення: сутність та проблеми його фінансування. *Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Економіка.* 2014. Вип. 1. С. 100–104. **14.** Шевчук П. І. Соціальна політика : навч. посіб. Львів : Світ, 2003. 400 с.

REFERENCES:

1. Bolotina N. B. Pravo liudyny na sotsialne zabezpechennia v Ukraini: problema terminiv i poniat. *Pravo Ukrainy.* 2000. № 4. S. 35–39. **2.** Vasylyk O. D., Pavliuk K. V. Biudzhethna systema Ukrainy. K. : Tsentр navchalnoi literatury, 2004. 355 s. **3.** Darahanova N. V. Rozmezhuvannia poniat «sotsialnyi zakhyst» ta «sotsialne zabezpechennia». *Yurydychna nauka.* 2012. № 8. S. 46–51. **4.** Dereha V. V. Sotsialna i humanitarna polityky : navch. posibnyk. Mykolaiv : Vyd-vo ChDU im. P. Mohyly, 2012. 152 s. **5.** Didkivska L. I., Holovko L. S. Derzhavne rehuliuвання ekonomiky : navch. posib. K. : Znannia-Pres, 2000. 209 s. **6.** Yepifanov A. O., Salo I. V., Diakonova I. I. Biudzheth i finansova polityka Ukrainy : navch. posib. Kyiv : Nauk. dumka, 1997. 303 s. **7.** Lahutin V. D. Liudyna i ekonomika: Sotsioekonomika : navch. posibnyk dlia vuziv. K. : Prosvita, 1996. 336 s. **8.** Lopushniak H. S. Sotsialnyi zakhyst naselennia: teoretychna kontseptualizatsiia ta osoblyvosti derzhavnoho upravlinnia. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia.* 2011. Vyp. 2. S. 277–284. **9.** Mykhailovska I. M., Nelipovych O. V. Systema sotsialnoho zakhystu naselennia v Ukraini: sutnist, osnovni skladovi ta napriamky vdoskonalennia. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky.* 2011. T. 4. № 6. S. 255–260. **10.** Moskalenko V. V. Sutnist sotsialnoho zakhystu ta yoho mistse v politytsi sotsialnoi derzhavy. *Naukovi zapysky.* 2003. T. 21. S. 42. **11.** Pidlypna R. P. Systema sotsialnoho zakhystu naselennia v Ukraini v suchasnykh umovakh: sutnist i osnovni skladovi. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Ekonomichni nauky.* 2015. № 1(1). S. 16–22. **12.** Skurativskiy V. A., Palii O. M., Libanova E. M. Sotsialna polityka : navch. posib. Kyiv : UADU, 1997. 370 s. **13.** Tovstyzhenko O. V., Marchenko N. A., Prykhodko M. M. Sotsialnyi zakhyst naselennia: sutnist ta problemy yoho finansuvannia. *Naukovyi visnyk Chernihivskoho derzhavnoho instytutu ekonomiky i upravlinnia. Ekonomika.* 2014. Vyp. 1. S. 100–104. **14.** Shevchuk P. I. Sotsialna polityka : navch. posib. Lviv : Svit, 2003. 400 s.

Рецензент: д.е.н., професор Безтелесна Л. І. (НУВГП)

Yurchyk H. M., Candidate of Economics (Ph.D.), Associate Professor, Davydchuk B. B., Senior Student (National University of Water and Environmental Engineering, Rivne)

THEORETICAL ASPECTS OF FAMILY SOCIAL PROTECTION IN UKRAINE

The purpose of this article is specification of the essence and

components of social protection on the basis of generalization and a critical rethinking of existing scientific approaches; defining the functions of social protection; substantiation of expediency social protection of families; classification of families by their composition in the system of social protection; definition of the mechanism of social protection of families in Ukraine. A generalization and critical analysis of existing approaches have allowed the definition of social protection as a system of social guarantees, norms and measures that are consolidated and implemented by socio-political institutions to prevent and minimize social risks in order to ensure an adequate standard of living for the population and social (human) development. The main components of social protection are social insurance, social security and social infrastructure. Social protection carries out preventive and curative functions. The family is a special object of social protection, because it ensures the fulfillment of the reproductive, educational, household, and social functions. Families differ in their composition, age characteristics of their members, level of well-being, and others. Particularly vulnerable families include young families; families with pensioners and incapacitated persons; low-income families, families with children; dysfunctional families; incomplete families. The mechanism of social protection of families in Ukraine is sufficiently complex. Social welfare means for families within the framework of social insurance are insurance payments, social security – social benefits and benefits, social infrastructure – social services.

***Keywords:* social protection, family, mechanism of social protection.**

Юрчик Г. М., к.э.н., доцент, Давидчук Б. Б., студентка
(Национальный университет водного хозяйства и
природопользования, г. Ровно)

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ СЕМЕЙ В УКРАИНЕ

Обоснована сущность и составляющие социальной защиты на основе обобщения научных подходов. Обоснована целесообразность социальной защиты семей. Проведена классификация семей по их составу в системе социальной защиты. Определен механизм социальной защиты семей в Украине.

***Ключевые слова:* социальная защита, семья, механизм социальной защиты.**
